

Коли і як кримськотатарські прапори потрапили до колекції Військового музею у Стокгольмі?

Яскравою ілюстрацією історико-культурної спільності Старого світу є Державна колекція трофеїв Швеції. Вона вміщує чимало унікальних експонатів, що належать до найкоштовніших надбань національних культур багатьох європейських народів. Збірка трофейних прапорів Королівського Військового музею у Стокгольмі нараховує кілька тисяч одиниць зберігання, а початки її формування сягають правління шведського короля Густава II Адольфа (1611–1632). Серед почесних трофеїв прапори монархів, найвизначніших титулованих родів, столиць європейських країн — активних творців європейської та світової історії. Державна колекція трофеїв Військового музею у Стокгольмі унікальна й тим, що це єдине місце на культурній мапі світу, де збереглися кримськотатарські прапори періоду Кримського ханства.

Найвірогідніше, що татарські раритети потрапили до Стокгольма під час шведсько-польської війни 1655–1660 рр. Це могло статися двома способами.

Внаслідок відомої Триденної битви за Варшаву 1656 р. під час Другої польсько-шведської війни (більше відомої під назвою «Потоп»). Тоді союзниками поляків у боротьбі зі шведами та брандербуржцями виступили 2000 кримських татар. Цілком можливо, що втрачені ними у програній битві прапори, могли стати трофеями шведського короля Карла X Густава.

Історичні відомості дозволяють реконструювати й інший шлях — «з других рук» — тісно пов'язаний з героїчними епізодами козацької історії України. Як відомо, татари виступили незмінними союзниками національно-визвольних змагань українців під проводом гетьмана Богдана Хмельницького. Спробуємо відновити історичний ланцюг подій, які обумовили примхливий візерунок спільної долі козацьких і татарських прапорів.

Тут необхідно обумовити, що, згідно з воєнними традиціями того часу, добути у боях військові прапори як найпочесніший трофей зазвичай приносились у дарунок вінценосним особам з тим, аби засвідчити вірність та ревність у службі своєму володарю чи союзнику.

Саме так вчинив і Януш Радзивілл, дотримуючись неабиякої помпезності при церемонії свого звіту у польському сеймі про військові дії 1651 р. Польний литовський гетьман в очах парламенту бажав возвеличити польського короля як головного провідника успішної військової кампанії та розвіяти з боку Яна Казимира підозру у своїх домаганнях гетьманської булави, що йому приписували численні недоброзичливці та пліткарі. Разом зі своїм двоюрідним братом Богушем Радзивіллом, який перебував з трьома полками у складі коронного війська і також спіймав фортуна у кампанії 1651 р., литовський гетьман підніс королю *36 знамен, захоплених у козаків та татар*. Примітність цієї події фіксують повідомлення навіть у закордонній пресі. Зокрема, з нею ознайомила 1652 р. своїх читачів «*Gazette de France*» (у реляції з Варшави від 14 березня).

А незабаром хурделиця польсько-шведської війни могутнім звитяжним вітром змусила трофеї салютувати новому тріумфатору. Цього разу шведському королю Карлу X Густаву. Логічно припустити, що це сталося з падінням Варшави у 1656 р., коли разом з іншою воєнною здобиччю прапори, розміщені у Королівському замку та костелах столиці, могли потрапити до рук шведів. Траплялися непоодинокі випадки, коли матеріальна винагорода за кожний добутий у бою прапор заохочувала солдат приносити командирам старі знамена, які перебували на зберіганні у замках, палацах, костелах, що в першу чергу ставали об'єктами пограбувань завойовників.

Згідно із документацією різного типу, у Швеції упродовж XVII–XX ст. зберігалось до десятка об'єктів татарського походження. Між тим аналіз усього комплексу матеріалів із залученням найновіших дослідницьких здобутків, дає підстави для їх корекції у бік їх часткового зменшення.

Виходячи з мети та специфіки даної публікації, прагнули віднайти відповідь на питання обставин і часу потрапляння кримськотатарських прапорів до Шведського прапорничого «сезаму», який все частіше розкриває свої вікові таємниці. У зв'язку з цим вважали за доцільне представити, образно мовлячи, загальний «колективний портрет» татарських експонатів Державної колекції трофеїв Швеції, яка з 1960 р. перебуває у складі королівського Військового музею у Стокгольмі. В той час як індивідуальні моменти історії пам'яток — особні і неповторні у кожному випадку — залишались поза форматом. Однак, користуючись слушною нагодою, для прикладу, подаємо нижче опис, одного зі згаданих унікальних раритетів. Прапор червоного кольору. Оздоблений по периметру (за винятком сторони від древка) білою лиштвою. Середнього розміру: 145,5x182,5 см. Довжина збереженого древка — 242, 5 см. Прямокутний шмат матерії з протилежного від древка боку завершується двома зубцями. У центрі прапора зображено навхрест (лезом догори) дві шаблі східного типу, над ними напис арабською: «Не має Бога окрім Бога єдиного, а Магомет є його Пророком».

Юрій Савчук